

PAPER DETAILS

TITLE: Bosna-Hersek ve Sirbistan'da Euroseptisizm: Bati Balkanlarda Avrupa Birligi'ne Bakis

AUTHORS: Akin SAGIROGLU

PAGES: 20-35

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/326435>

BOSNA-HERSEK VE SIRBİSTAN’DA EUROSEPTİSİZM: BATI BALKANLARDA AVRUPA BİRLİĞİ’NE BAKIŞ

Euroscepticism in the Bosnia and Herzegovina and Serbia: Look at the European Union in the Western Balkans

Akın SAĞIROĞLU¹

Özet

Avrupa Birliği’nin (AB) Batı Balkanlara yönelik genişlemesinin bir adımı olarak Sırbistan ve Bosna-Hersek potansiyel adaylıktan üyeliğe geçiş sürecindedir. Buna karşın, adaylık süreci bağlamında tarihi, kültürel, kurumsal vb. açılardan önemli sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlar, Sırbistan’da ve Bosna Hersek’te Avrupa Birliği’ne üyelik süreci ile ilgili olarak euroseptisizmi beslemektedir. Bu çerçevede, çalışmada öncelikle euroseptisizm kavramı ve ülkelerin AB bütünleşmesindeki temel sorunları ele alınmıştır. Sonraki bölümde, iki ülkenin siyasi partiler temelli euroseptisizmi incelenmiştir. Bosna-Hersek’in AB’ye entegrasyon süreci daha ılımlı ilerlerken yaşanan ‘hayal kırıklıkları’ euroseptik görüşlerin ağırlık kazanmasına neden olmuştur. Sırbistan’da ise, başından beri radikal grupların etkinliği net şekilde üyelik sürecini zora sokmaktadır. Her iki örnek ülke için de siyasi parti temelli euroseptik görüşlerin önemli kitlesel temsilleri bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Sırbistan, Bosna Hersek,
Euroseptisizm, Siyasi
Partiler, Batı Balkanlar

Jel Kodları:

D72, F50, F59

Abstract

Serbia and Bosnia and Herzegovina are in the process of transition from potential candidate to a member of the European Union (EU) as a step in enlargement towards Western Balkans. However, there are important problems with the historical, cultural and institutional aspects in the context of the candidate process. These problems raise euroscepticism in Serbia and Bosnia and Herzegovina with regard to the European Union membership process. In this framework, in study, firstly euroscepticism concept and basic problems in the EU integration in these countries are dealt with. In next chapter, party-based euroscepticism of both countries is examined. While Bosnia and Herzegovina's EU integration process is progress temperately, the 'frustrations' that have taken place have caused the euroseptic views to gain weight. In Serbia, the effectiveness of radical groups has been clearly pushing the membership process from the beginning. For both example countries, there are important mass representations of euroseptic views based on political parties.

Keywords:

Serbia, Bosnia and
Herzegovina,
Euroscepticism, Political
Parties, Western Balkans

Jel Classifications:

D72, F50, F59

¹ Öğretim Görevlisi, Adıyaman Üniversitesi, Besni MYO, e-posta: asagioglu@adiyaman.edu.tr.

1.Giriş

AB ulus-üstü bir örgüt olarak kıtadaki etki alanının genişlemesi için siyasi girişimlerini sürdürmektedir. Avrupa kıtasında batı Balkan ülkelerinde sınırlı olarak reformist çabaların ağır ve dönüşüm sürecinin yavaş ilerlemesi muhtemeldir. Sosyalizm ile şekillenmiş kurumların ve toplumsal reflekslerin bu direnci ortaya koymasının yanında, balkanlar açısından etnik kimliklerin tanımlayıcı ve sınıflandırıcı etkisi devam etmektedir. Değişime olan direnç güçlü nitelikler göstermektedir. Etnik verili bilgi, bölgede yaşanmış etnik çatışmaların da tetiklediği canlı bir tarihi hafıza ortaya çıkarmaktadır. Bu açıdan, AB ve Balkan ülkelerinin geçmişlerinde yeterince ortak acılar ve felaketler bulunmaktadır. Konuyu irdelerken bu iki ülkenin AB yolculuğunu yaşanan çatışmaların bağlamından kopararak incelemek eksik kalacaktır.

Toplumsal yapıların ve birim değer taşıyan sivil kitlelerin AB idealini sorunsuz olarak takip ettiğini söylemek mümkün değildir. Bu noktada AB’nin öncelikli beklentilerinin, ülkelerin çekirdek kodlarını değiştirme kapasitesinin olmasıdır. Ulus-devlet anlayışının hakim olduğu ve yeni uluslaşma ve devletleşme çabasında olan Balkan ülkelerinde, öncelikli beklentiler belli kitlesel ve sivil tepkilere neden olmaktadır. Bu tepkilerin kısmen ya da tamamen karşılanmamış olması, haklılık iddialarını ve seslerini güçlendirmektedir. Mevcut durumda değişimlerin istenmesi toplumlarda şüphecilik tetiklemektedir. AB ile ilgili şüphecilik, partiler ve kanaat öncülerinden da popülist söylem üretiminde kullanılmaktadır. Dinamik olarak yer değiştiren ve hız kazanan kitlelerin, çekirdek kodlarına –din, ırk, egemenlik gibi- bir müdahale ihtimali bile koruma davranışı gösterilmesine neden olmaktadır. Euroseptisizm bu noktada farklı kesimlerden filizlenebilen bir itiraz türü olarak etki alanı hızla genişleme ihtimali yüksektir. Euroseptisizm sivil kitlelerin mobilizasyonunu sağlayabilecek ölçekte siyasi parti temelli yapılarda net şekilde görülmektedir.

Çalışmada, Sırbistan ve Bosna-Hersek’in seçilmesindeki neden AB’ye potansiyel adaylıktan üyeliğe geçiş sürecindeki Balkan ülkelerinden olmalarıdır. Ek olarak, AB kurulmadan önce yaşanan felaketlerin bir prototipini sahada tecrübe etmiştir. Ayrıca, dini kimliklerinin, birliğin diğer üyeleri ile farklılığını da göz ardı edemeyiz. Çalışmada, AB’ye üyelik sürecinde karşılaşılan sorunların nitelikleri hem kurumsal hem toplumsal olarak incelenecektir. Euroseptisizmi yükselten kimlik direnci ve euroseptisizmin örnek ülkelerdeki siyasi parti temelli yansımaları irdelenmeye çalışılacaktır.

2. Ülkelerin AB’ye Üyelik Süreçlerindeki Çekirdek Sorunlar ve İlk Euroseptik Bulgular

AB, aday ülkelerden önceden belirlenmiş talepler listesinin takibini ve tek tip ödevler beklemektedir. Birlik müktesebatına uyum, siyasal, sosyal ve ekonomik birliğin sağlanmasının amaçlanması ile birlikte, başlıklar belli dönüşümlere ve köklü değişikliklere neden olmaktadır. Toplumsal yapılarda, AB süreciyle birlikte ortaya çıkması muhtemel sorunlar bulunmaktadır. AB kamuoyunun genişlemeyi, katılımların yaratacağı endişeleri ve riskleri sindirebilecek hale getirilmesi gerekmektedir.

Ülkelerin yönetimindeki dağılımsal sorunlar, belirsizlikler yaratmaktadır. Kleibrink, AB ile ilgili mikro çalışmada belirsizlikleri kamu sektörünün siyasallaşması, kamusal ve yarı-kamusal alanlarda patronaj’ın genele yayılması olarak değerlendirmektedir. Belirsizlik elitler için bir reformist pazarlık alanı oluşturabilmektedir. Kritik kaynaklara erişim temel amaçlara

bürünmüştür. Patronaj, elitler ve partiler için yeni bir kritik kaynaktır. Bir ödüllendirme sistemi gibi kullanılmasına ve kamu sektöründe işe alımlarda etkin bir kullanım alanı yaratmasına dikkat çekmektedir. Kaynakların kötüye kullanımı ve yolsuzluk gibi risklerin patronaj ile birlikte politika oluşturma süreçlerinde etkili bir kontrol aracı olduğunu belirtmektedir (Kleibrink, 2015: 110-119).

Bölgedeki stratejik ilgi nedeniyle AB, bir katılım öncesi çerçevesi başlatmıştır. 1999'daki Kosova çatışmasının sona ermesinden sonra Arnavutluk, Sırbistan ve Karadağ, Hırvatistan, Makedonya ve Bosna-Hersek'e 'potansiyel adaylar' statüsü tanınmış ve bu ülkeler yeni bir kurumsal çerçeveye dahil edilmiştir. 1997'de AB'nin 'Bölgesel Yaklaşımı', yerini, AB'ye tam entegrasyonun nihai amacı ile Avrupa yapılarına yaklaştırmayı amaçlayan 'İstikrar ve Ortaklık Süreci' ile değiştirilmiştir (Renner ve Trauner, 2009: 454).

Genel olarak birlik dışındaki ülkelerde, AB'ye katılım sürecinde yapısal ve demokratik değişim taleplerine kalıtsal ön yargılar bulunmaktadır ve bu açıdan AB'nin ilkesel olarak beklentilerinin karşılanması için, demokratik olmayan yapıların dönüşümlerinde pozitif etki siyasal elitlerin katkısıyla kendilerini de dönüştürerek sağlanabilir. Balkanlar için Avrupa Birliđi süreci, Avrupalılaşma zihniyeti vb. reform beklentilerini harekete geçirmek için özellikle siyasal elitler/bürokrasi vurgusu sıkça yapılmaktadır. Bu bağlamda iç politik gelişmelerin belirleyiciliği ve güçlölüğü vurgulanmalıdır (Džihić ve Wieser, 2011: Kleibrink, 2015: Ilonszki, 2009).

2.1. Yugoslavya'nın Dağılması ve Kurumsal Miras

Yugoslavya'nın dağılmasından sonra kurumsal yapılar ve bunların yerleştikleri alan net bir şekilde devam etmektedir. Bu noktada, Pisciotta'nın belirttiği gibi, Sosyalist rejimden miras kalan etnik ya da kültürel bir çatışmanın varlığı, demokratik istikrarı iki şekilde tehdit edebilmektedir; içerden demokratik meşrulaştırma sürecini engellemek ve dışarıdan ise devlet tarafından agresif davranışlarını teşvik etmektir. Birinci örnekte, etnik/bölgesel çatışmanın yoğunluğu, tüm üyeleri yeni rejimle fikir birliğine varma sürecinde olanlardan hariç tutarak demokratik uzlaşmanın önemini zayıflatmaktadır. İkincisinde ise iç siyasetteki kültürel kimlik tarzının dış siyasete yansması ve bu yansımaların etkinlik kazanmasıdır (Pisciotta, 2016: 195-7).

Kopenhag kriterleri ile siyasal taleplerini tanımlayan AB, Doğu Avrupa ile ilgili olarak yolsuzlukla mücadele ve demokratik kurumların güçlendirilmesi noktasına ısrarlı tutum sergilemektedir. Bu tavrın karşılığının -ulus-devlet unsurlarının arasındaki belirgin birliktelik ile yapıların sürekliliği göz önüne alındığında- hemen alınması ve kolaylıkla taleplerin sağlaması mümkün görünmemektedir.

AB, 2000'lerin başlarında, yeni bir aktör olarak ortaya çıkan Sivil Toplum Kuruluşları (STK) içeren yeni politikaların başlanması ve gelişmesi için de epey çabalamıştır. Günümüzde yeni AB üyesi ülkelerde hiyerarşık ve komuta kontrol uygulamalarında, STK'ları da içeren karar alma ve uygulama yöntemleri ile politika oluşturma ve uygulama modelleri birleşiktir (Fagan ve Sircar, 2015: 46). Devletin bütünsel olarak hazırlanılması amacıyla kitlelerin üyelik sürecine dahil edilmesi önemsenmektedir.

Balkanların ve özelde Batı Balkanların, 'ayrılmış' alanlar ya da 'demokratik olmayan adalar' oluştırmaları ile AB entegrasyonu için gerekli olan demokratik ilerlemeye ve siyasi

reformlara temelde karşı çıktıkları için, sürdürülebilir demokrasinin geliştirilmesi ve AB ile ilgili reformlar için ciddi engeller teşkil etmektedir (Džihic ve Wieser, 2011: 1806).

2.2. Dayton Antlaşması ve Yapısal Sorunlar

Dayton, iki tarafın yönetim yeterliliğini koruduğu gevşek bir birlik oluşturmuş ve önemli devlet kararları, üçlü mutabakatı gerekli kılmıştır. Büyük etnik gruplar; Etnik kotalarla birçok görev atanmıştır. Bu sistem milliyetçilerin engellemesine maruz kaldığında; acil bir önlem olarak, uluslararası toplum Yüksek Temsilciyi devletin ayakta kalmasını sağlayacak geniş yetkilerle donatmıştır. O zamandan bu yana, devleti daha işlevsel kılmayı umut ederek, daha fazla merkezileşme ve daha az rıza veren kararları desteklemiştir (ICG, 2011: 1).

Şiddete dönüşü pek rastlanılmamasına rağmen, bu konular oldukça duygusal ve riskleri sürelerini uzatmaktadır. Siyasi felç ve devlet başarısızlığına yol açan bu yapıdaki liderler, ülkeyi daha az yönetilebilir kılsa bile AB'nin sadece teknik bir düzeltme gerektirdiğine inanmaktadır (ICG, 2012: 2). Özellikle Bosna-Hersek için ikili sistemin varlığı bu yapı ile alakalı her tartışmanın bir iktidar ve paylaşım tartışması olarak öne çıkmasına neden olmaktadır.

Dayton Antlaşması ile tesis edilen devlet yapısı, etnik gerekçelerle tanımlanmış iki kurumun çizgisinde karar vermenin yanı sıra Bosna devletini bölmektedir. İkinci sorun, Bosna'daki seçimlerle bağlantılıdır. Dayton barış sürecinin ilk aşamasında, uluslararası toplum, sık seçimlerle (1996 ve 2002 yılları arasındaki her iki yılda bir) etnik ulusal partilerin gücünü azaltmak ve daha ılımlı alternatifleri teşvik etmek için girişimlerde bulunmuştur. Üçüncü sorun, uluslararası topluluğun ve özellikle AB'nin yeni kurumları inşa etmeye çalışırken resmi kuralları güçlendirmeye yoğun bir şekilde odaklanmış olmasıdır. İç dinamikleri dikkate almadan hareket edilmesidir (Džihic ve Wieser, 2011: 1806).

2.3. Merkez Çevre İlişkisi Açısından Belirgin Nitelikler

Politik güç açısından, merkez ve çevre, mekânsal konumları ve politik çıkarları ile tanımlanabilir. Merkez, askeri, ekonomik ve kültürel gücün temel konumu, siyasi kararların ve politikaların oluşturulma sürecinin yeri ve egemen sınıfın koltuğu olarak tanımlanırken, çevre ise merkezin askeri, ekonomik ve kültürel gücüne, bölgenin politika oluşturma sürecinden uzak bir yere ve siyasi kararlara bağımlı nüfusa bağımlı topraklardır (Pisciotta, 2016: 197).

Doğu Avrupa’da Merkez-çevre bölünmesi, Pisciotta tarafından üç farklı boyutta yorumlanmaktadır: Birincisi modern ulus devletin merkezi kültürü ve çevresi arasındaki klasik çatışmadır. İkincisi, iki kutuplu uluslararası sistemde Sovyetler Birliği'nin uydu ülkeleri üzerindeki ekonomik ve politik egemenliği, Üçüncüsü, merkez olarak görülen AB ve çevredeki Doğu Avrupa üye ülkeleri arasındaki asimetrik ilişkilerdir. Merkez-çevre düzeninin bu boyutlarının üçü de Doğu Avrupa parti sistemlerinin evrimi ve konsolidasyonu üzerinde etkili olmuştur (Pisciotta, 2016: 199). Doğu Avrupa ülkelerinde siyasal tatminsizlik, kurulan partiler arasında elitler ve seçmenlerin yer değiştirmesine neden olabilir ki bu yüzden sık sık yeni partiler kurulur. Ancak bu yeni partiler kırılğan siyasi yapıları nedeniyle daha eski rakiplerine göre daha hızlı çözülürler (Haughton, 2015: 62).

Doğu Avrupa'daki yerel milliyetçi meseleler her iki dünya savaşından da kaynaklanırken, ideolojik mücadele ve emperyal rekabet gibi uzun menzilli büyük güç rekabetinden de doğrudan etkilenmiştir (McMahon, 2012: 563). Tarihsel kimlik bilincinin direnci de toplumsal sorunlara

neden olmaktadır. Demokrasinin güçlenmesi için etnik kimliklerdeki farklılıklara rağmen devletin meşrutiyetinin sağlanmasını ve kabulünün tesis edilmesi gerekmektedir. Bu bakımdan Pisciotta'nın belirttiğı gibi, Dolayısıyla bir demokrasinin başarısı, bir temel şartın yerine getirilmesine bağlıdır: Topluluğun etnik ve kültürel açıdan farklı olan tüm üyeleri egemen devletle özdeşleşmeli ve onun meşruluğunu kabul etmelidir. Bu perspektifte, statik konularda anlaşma, demokratik kurumların yaratılmasından önce gelir; aksi halde etkin bir şekilde çalışamama tehlikesiyle karşı karşıya kalınmaktadır (Pisciotta, 2016: 196).

3. Euroseptisizm Kavramı ve Doğu Avrupa Parti Sistemindeki Yansımalar

Avrupa'da popülizm içeren söylemler belli dönemlerde yükselmektedir. Bu dönemde önemli olan toplumsal olarak uyuma yakın olmak değil, işlevsellik ve söylem üreten lider, kanaat önderleri ve partilerin söylemlerinin uyuma ivme kazandıracak samimiyette olması gerekir. Belloni, Batı Balkanlar ile ilgili çalışmasında, popüler bir perspektiften euroseptisizmi yorumlarken, euroseptisizmin öncelikle ekonomik ve kimlik sorunları, entegrasyon sürecinin ataerkil ve tepeden inme yapısına kızgınlığın yanı sıra, Eski 'Balkan' ama şimdiki AB üyesi ülkelerin zor durumuyla ilgili endişelerle doldurulduğunu belirtmiştir (Belloni, 2016: 7). Harmsen'e göre, euroseptisizm ile popülizmin yan yana olması, nihayet, Avrupa demokrasisinin doğası ve sınırları ile ilgili sorulara geri dönmemize sebep olurken, yalnızca formların değil aynı zamanda politik protesto nesnelerinin de dikkatimizi çektiğini nazikçe hatırlatmaktadır (Harmsen, 2010: 340). Doğu Avrupa'daki siyasetin oynaklığı ve halkçılık politikası, popülizmin göstergesi olarak belirlemektedir (Linden, 2008: 5).

3.1. Euroseptisizm Kavramı

Topaloff'a göre euroseptisizm, zor ve çok yönlü doğası ile bir semptom ya da bir strateji olarak tanımlanabilirken, kolayca sınıflandırılabilir, gözlemlenebilir, kodlanmış ve ölçülebilen istikrarlı bir siyasi olgu değildir (Topaloff, 2012: 19). Ancak, Rulikova'nın da belirttiğı gibi kavram, adaylar arasında bilinenden daha fazla güvensizlik ve endişe yaratmakla birlikte AB'nin temelde temsil ettiğı şeylere karşı gerçek bir protestodur. Bu tür katılım öncesi euroseptisizm oldukça savunmaya yöneliktir (Rulikova, 2004: 31).

Karşıtlık olarak euroseptisizm, daha dar ve daha yeni bir olgudur. Açıkçası tek başına Avrupa ile sınırlanmış, çağdaş görünümünde euroseptisizm büyük oranda 1990'ların başına tarihlenmektedir. İlk olarak 1980'lerin ikinci yarısında İngiltere'nin Avrupa entegrasyonu projesiyle olan tarihsel açıdan garip ilişkisi bağlamında ortaya çıkarmıştır (Harmsen, 2010: 334).

Rulikova, euroseptisizme neden olan nitelikleri dışsallık, belirsizlik ve geri kalmışlık olarak sınıflandırmaktadır. Dışsallık, AB'nin bugünkü şekli ve işleyişine, dışsal çıktıların çoğunu kendi iç hukuk düzenine gönülsüzce adapte etmek isteyen potansiyel katılımcının aktif katkısı olmaksızın elde edilmektedir. Belirsizlik ise; hem adaylık sürecinin belirsizliği hem de AB'nin içinde var olan yetki devri veya federasyon tartışmalarının neden olmasıdır. Geri kalmışlık ise daha çok üyelik sonrası süreçte diğer üye ülkeler ile iletişimin artması ile ortaya çıkan ekonomik ve hissi durumu işaret etmektedir (Rulikova, 2004: 33-45). Balkanlarda sosyalizm sonrası ülkeler, kurumsal ve siyasi-ekonomik çerçevelere ve onları manevra için çok

sınırlı alan bırakan ağırlıklı olarak asimetrik iktidar yapılarına kilitlenmiş gibi görünmektedir (Bideleux, 2015: 34).

Taggart ve Szczerbiak, Batı Avrupa ülkelerine açısından, euroseptisizmi ‘şarta bağlı ya da nitelikli muhalefet fikri’ olarak tanımlarken, aynı zamanda Avrupa entegrasyonu sürecine tam ve niteliksiz muhalefet olarak dahil etmektedir. Bununla birlikte, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine açıklama getirirken euroseptisizm türlerini ayırt etmektedir. Böylece euroseptisizme ilke olarak karşı çıkan ve Avrupa entegrasyonuna karşı olanları biçimlerinden dolayı ayırım yapmaktadır. Doğu ve orta Avrupa’da ortaya çıkan euroseptisizmi ‘sert’ ve ‘yumuşak’ euroseptisizm olarak ayırmaktadır. İncelenen tüm davaların siyasi seçkinler arasında Avrupa entegrasyonunun olumlu doğasına karşın, fikir birliği dışındaki kişiler arasında düşmanlığı göstermektedir (Taggart ve Szczerbiak, 2002: 26-27). Ek olarak Aras’ın belirttiği gibi, euroseptisizm sadece şüpheciliğe dair bir olgu olmayıp içinde muhalefeti ve karşıtlığı da barındırmaktadır. Karşıtlık durumunu euroseptisizmden ayırmak yanlış olmayacaktır. Şüphecilik üzerine kurgulanan bir kavram olmasına rağmen, şüpheciliğin ötesinde bir durum olan karşıtlığı da içermektedir (Aras, 2015: 31).

Sert euroseptisizm, Avrupa siyasi ve ekonomik entegrasyon projesinin tamamının reddine ve AB üyeliği ya da AB üyesi ülkelere muhalefet anlamına gelir. Teorik olarak sert euroseptisizm, herhangi bir Avrupa ekonomik veya politik entegrasyon fikrine ilkeli itirazları olanları kapsar. İlkeli itiraz, AB’nin derin değerlere karşı geldiği ya da daha olasılıkla olumsuz değerlerin uygulanması olduğuna inanmasından gelmektedir (Taggart ve Szczerbiak, 2002: 27).

Yumuşak euroseptisizm, diğer taraftan, Avrupa entegrasyonuna şartlı veya nitelikli muhalefet içerir. Yumuşak euroseptisizm, bu nedenle, ilkeli gerekçelerle entegrasyona karşı bir muhalefet ima etmediği anlamına gelmekle birlikte, politika alanındaki değişiklikler ya da ulusal çıkarlarda bir değişiklik olması halinde, Avrupa entegrasyonunun mevcut formunda desteklenebileceği anlamına da gelebilir (Taggart ve Szczerbiak, 2002: 28). Cesaretlendirici bir boyut kazanması muhtemeldir.

Yumuşak parti tabanlı euroseptisizm, sert euroseptisizmden daha çoktur. Yumuşak euroseptisizm kategorisinde hem daha fazla parti bulunmakta hem de oy paylaşımlarında güçlü Euroseptik muadillerinden daha önemlidir (Taggart ve Szczerbiak, 2002: 31). Bu bağlamda, Euroseptik görüşler olumlu bir işlevi yerine getirebilir. Avrupa entegrasyonunun artıları ve eksileri üzerinde yapılan tartışmalar, Batı Balkan vatandaşlarına yardım etmek ve ulusal demokrasi ile Avrupa talepleri arasındaki gerginliği yönetmeye yardımcı olmak için önemli olan soruların yeniden siyasetleştirilmesine katkıda bulunabilir (Belloni, 2016: 15).

Ermağan’ın özellikle vurguladığı şekliyle, AB’nin amaç ve eylemlerine getirilen şüphecilik ya da memnuniyetsizlik durumu, milli egemenlik ve yerel değerleri koruma güdüsü ile birleşmektedir. AB şüphecileri, genel entegrasyonu reddetmemekle birlikte, avantajlı olduklarını düşündükleri kimi hususlarda tehdit yaşayabilecekleri kabulü ile derinleşmeye sıcak bakmayabilmektedirler. Fakat AB’ye eleştirel yaklaşan kesimler, AB’nin uluslar-üstü mevcut kurumsal sistematiğine, organlarının fonksiyonlarına, bütünleşmenin içeriklerine topyekün karşı bir duruşu seslendiriyorsa, bu artık bir AB karşıtlığını ifade etmektedir ve ideolojik bir tutum söz konusudur (Ermağan, 2012: 151).

Sørensen çalışmasında euroseptisizmi 4 başlıkta nitelemektedir: *Ekonomik*: AB’nin değerlendirilmesinin, işbirliğinden fayda alıp almayacağına bakılmaksızın ekonomi temelli

hesaplamalar olduğu anlamına gelir. *Egemenlik*: Bu tür şüphencilii paylaşan vatandaşlar, AB'yi ekonomik açıdan başarılı bir teşebbüs olarak görebilir, ancak şüpheci kalmaya devam eder. Ulusal egemenliğin tehlikeye girebileceği inancı mevcuttur. *Demokratik talepler*: Avrupa'ya yönelik egemenlik ve ekonomik şüphencililiğin dışında birliğin kurumsal yapısının demokratik talepleri karşılayabilecek kapasitede olmadığına ilişkin şüphelerdir. *Politika*: Birliğin siyasal ve ekonomik anlamda yaklaşımlarının ideolojik yansımalarını anlatmaktadır (Sørensen, 2008: 8).

Topaloff, elit odaklı euroseptisizm ve stratejik doğası üzerine odaklanmaktadır. Bu durumda, elit odaklı euroseptisizm, konuşmalar, parti manifestoları, medya röportajları, internet yayınları ve örgütlü mitinglerde genellikle dolaysız olarak gözlemlenebilecek nitelikler gösterir (Topaloff, 2012: 27). euroseptisizm; üye ve adaylar genelinde milli çıkarları öncelemeyi talep etme eğilimi ile tetiklenirken, aktüel ekonomik gelişmeler entegrasyon tartışmalarının daha merkezine inmiştir, ancak kontrol destekleyenlerdedir (Ermağan, 2012: 165).

Euroseptik stratejisi, en azından sabit versiyonunda, iktidara gelme şansının bulunmadığını bilen taraflar tarafından neredeyse her zaman kabul edilir ve bu nedenle seçim koşullarında kaybedecek bir şeyleri olmamaktadır, hatta ekonomik kriz, göç baskıları ve devletin egemenliğine yönelik tehditler gibi olağandışı durumlarda oy kazanmayı ummaktadır (Pisciotta, 2016: 213). Avrupa karşıtı söylem, hangi derece ve biçimde olursa olsun, maliyet dikkate alındığında her seçime ilişkili avantajlar sağlamaktadır (Topaloff, 2012: 19).

3.2. Doğu Avrupa Parti Sistemi ve Euroseptisizm

Pisciotta'ya göre, Doğu Avrupa parti sistemlerinde merkez-çevre bölünmesinin etkisi aşağıdaki şekillerde gelişmektedir: 1. Soğuk Savaşın sona ermesi, küresel düzeyde eski komünist partilerin egemen durumuna itiraz etmek için antikomünist hareketleri şemsiye örgütlerde birleştirmeye zorladı. 2. Ulusal düzeyde, merkez-çevresel bölünme, önceki iki kutuplu komünist/antikomünist rekabeti bir kenara atmış, çatışmayı yeni siyasal aktörler üzerinde yoğunlaştırmıştır. 3. Bölgesel düzeyde, AB üyelik süreci, daha büyük ve daha küçük üye ülkelerin farklı menfaatlerini vurgulamakta ve böylece birçok Doğu Avrupa partisine sert veya yumuşak euroseptik bir tavır sergilemektedir (Pisciotta, 2016: 199).

Çoğu siyasal parti, aslında karşılamaları gereken seçim bölgelerine sahip oldukları göz önüne alındığında, tarihsel olarak halklar ve seçkinler arasında bağlantı kuran sınırlı yönetime göre hareket etmektedir (Linden, Pohlman, 2003, 313). Sosyalizm sonrası ülkelerde dış etkilere karşı tepki göstermenin güçlü bir olasılık iken, geçişlerin başarısı ya da başarısızlığı için önemli etkileri bulunmaktadır. Avrupa Konseyi'nde gerçekleşen Avrupa karşıtlığının ve popülist partilerin yükselişi, bu sürecin zaten gerçekleştiğini göstermektedir (Zaborowski, 2003: 18).

Genel tarihsel ve politik motivasyonlar, ulusal çıkar gibi tanımlar post-sosyalist ülkelere çok güçlüdür ve euroseptik argüman olarak kullanılmaktadır. İdeolojik itiraz kaynaklarının yanında AB'nin yaratabileceği siyasal model de itiraz konusu olmaktadır Pridham, 2000. 60-61). Doğu Avrupa ülkelerinin AB üyeliği konusunda halihazırda gözlemlenen bir ilerlemelerinde, vatandaşlar sosyal ve egemenlikle ilgili üyelik maliyetleri hakkında daha fazla bilgi edindiklerinde, bu maliyetlerin faydalardan daha fazla olup olmadığını merak etmeye başlarlar ve görüşlerini sık sık değiştirirler (Belloni, 2016: 6).

4. Bosna Hersek’te ve Sırbistan’da Siyasi Parti Temelli Euroseptisizm

Soğuk savaş sonrası yaşanan en büyük insani trajedi olarak bu iki ülke arasında yaşanan sorunlar Avrupa için de bir test niteliğindedir. Bosna Savaşı esnasına Avrupa’nın gecikmeli ve mesafeli tavrı sorunların derinleşmesine neden olmuştur. Bu aşamada yaşanan hadiseler Avrupa için bir örnek niteliği taşımaktadır. Coğrafyasında benzer olayların devam etmesi kendi varlıklarını da tehdit eder durumdadır. Siyasal, ekonomik ve etno-politik açıdan yakın geçmişinde ciddi sorunlar yaşamış bu iki ülkenin AB’nin genişleme iradesinin bir parçası olması sorunların giderilmesine katkıda bulunacaktır.

Balkanlarda var olmayan ekonomik büyüme düşük veya işsizlik yüksektir; yolsuzluk yaygındır; Halk demokratik kurumlarına karşı kötümser ve güvensizdir. 1991’de doğan Makedon nüfusunun çoğunluğu, anketlerde kendi bağımsız ülkelerinden ziyade Tito’nun Yugoslavya’sında yaşamayı tercih edeceğini bildirmektedir. Ortak devlet çöküşünden yirmi yıl sonra, farklı etnik gruplar birbirine yaklaşmamış, uzaklaşmıştır. Euroseptisizm yükseliştir (Krastev, 2015, 295).

Sırbistan özelinde bakıldığında, Rusya’nın Sırbistan’a ve komşu ülkelerdeki Sırp azınlıklara (Bosna-Hersek, Karadağ ve Kosova) karşı giderek daha faal olan politikası, Balkan devletlerinin Avrupa-Atlantik yapılarıyla entegrasyonunu engellemeye ve bir bölge koruma altına almaya yönelik davranışlar göstermektedir. Bu durum istikrarsızlık ve dondurulmuş çekişmelere yol açmaktadır. AB ülkeleri, Balkan ülkelerinin Avrupa entegrasyonuna verdiği desteğin azalması nedeniyle Rusya’nın politikası giderek daha da etkili olmaktadır (Szpala, 2014: 1).

4.1. Bosna Hersek’te Siyasi Parti Temelli Euroseptisizm

Avrupalılaşma ile demokratikleşme arasındaki paralellik Batı Balkanlar’da doğrusal olmayan bir döneme işaret ediyor, en azından Bosna-Hersek’te olduğu gibi, uzun süren ve devam eden devlet kurma süreçleri tarafından şekillendirilmiştir (Džihic ve Wieser, 2011: 1806). Dayton’un ikili sistemi etnik kimliklere bağlılığın güçlü kalmasına ve milliyetçiliğin diri kalmasını kolaylaştırmaktadır.

Bosna için ülkeye özgü faktörler arasında şunlar bulunmaktadır: (a) savaş sonrası toplumun özellikleri, ulusal ideoloji ve milliyetçi partilerin baskınlığı ile karakterize edilebilir. Bosna devlet yapısı, milliyetçi davranışları teşvik eder, çünkü toplum üyelerini öncelikle milli bağlılığıyla tanımlar. (b) Bosna, Batı’nın yarı himayesindedir (Büyükbay ve Merdzanovic, 2012: 2).

Ayrıca, Turčilo’nun belirttiği gibi, Bosna Hersek’in AB’ye katılımıyla ilgili olarak tartışılan iki ana konu bulunmaktadır: siyasi ve ekonomik yön. Katılımın siyasi boyutu esas olarak iki soru üzerinde tartışılıyor: AB üyeliği Bosna-Hersek’in iç siyasi sorunlarını çözecek mi ve Bosna-Hersek’in AB’ye yönelik ilerleme kaydetmesini önleyen başlıca siyasi sebep nedir? Katılımın ana ekonomik yönleri üzerine yapılan tartışma, AB pazar ekonomisinin BH üzerinde ne gibi bir etkiye sahip olacağı sorusuna odaklanmaktadır. Hırvatistan’ın üyeliği, Bosna-Hersek’teki katılım için gerekli ön koşulların yerine getirilmesi için Bosna-Hersek’teki siyasi irade eksikliği konusundaki kamusal tartışmayı yoğunlaştırdı. Halk, siyasi aktörlerin ülkeyi AB’ye yakınlaştıracak yapısal reformları uygulamak için gerçekten çaba göstermediklerini

ve ülkenin çıkarlarından ziyade kendi çıkarları doğrultusunda daha fazla çalıştıklarını düşünmektedir. (Turçilo, 2013: 3)

Bosna Hersekli politikacılar tarafından Avrupa değerlerinin, normlarının ve kurallarının ülkenin iç politikada yeterli düzeyde vurgulanmaması, AB'nin vaat ettiği üyeliğin ülkedeki siyasetçiler açısından yeterli bir araç olarak görülmediği anlaşılmaktadır (Uğurkan, 2015: 631).

1990'lardaki savaşlardan kaynaklanan sosyal ve kurumsal parçalanmadır ki, bu bölünme Bosna-Hersek'teki etnik yapıdaki anayasal yapıları karmaşık şekilde kurumsallaştırmıştır. Bu nedenle, belediyeler, kantonlar ve çevresel konular etrafında ortak endişe duyan kuruluşlar arasında koordine veya yargılama yetkisine sahip zayıf bir merkez bulunmaktadır (Fagan ve Sircar, 2015: 46).

Etnik anlamda bölünmüşlüğün mevcut olduğu ülkede siyasi partiler de ana hatlarıyla üç etnik unsur arasında bölünmüş durumdadır. Kendi ulusal çıkarları uyarınca Sırp partileri neredeyse tamamen *Republika Srbija*- Sırp Cumhuriyeti'nin (RS) gündem ve sorunları üzerinde yoğunlaşırken Hırvat partileri *Federacija Bosne i Hercegovine*-Bosna Hersek Federasyonu'nda (FBiH) yaşayan Hırvatların statüsü ve siyasi haklarına öncelik vermektedir (Ekinci, 2014).

Bořnak kimliğinin vurgusu ön plandadır. *Stranka Demokratske Akcije*-Demokratik Eylem Partisi (SDA) AB ve NATO üyeliklerini desteklemektedir. *Stranka za Bosnu i Hercegovinu*-Bosna Hersek Partisi (SBBiH) ve *Savez za bolju budućnost BiH* Bosna Hersek'e Daha İyi Bir Gelecek İçin Birlik (SBB-BİH)genelde milliyetçi ve muhafazakar olan partiler de AB ve NATO üyeliklerini desteklemektedir. Ancak bu desteğin yoğunluğu ve niteliği önem arz etmektedir.

Bosna Hersek'teki siyasetçilerin çoğu, ülke siyasetini geçmişte yaşananlara göre oluşturmaktadır. Bosna'daki siyasi liderler, desteklerini daha çok geçmişten almaktadır, en son yaşanılan iç savaşın yanı sıra ülkenin Osmanlı idaresindeki dönemine kadar olan süreç, bugün siyasiler tarafından canlı tutularak kendileri için önemli bir destek kaynağı bulunmaktadır ve geçmişte yaşanan travmalardan dolayı da çok rahat karşılık bulmaktadır (Uğurkan, 2015: 631).

Büyükbay ve Merdzanovic inceledikleri parti programlarından AB'yi açıkça reddeden tek Bosnalı partinin *Српска демократска странка*-Sırp Demokrat Partisi (SDS) olduğunu belirtmektedir. SDS'nin AB üyeliğini sadece bir 'olasılık' olarak tanımladığını, gerçekleşecekse bile RS halkına referandum yoluyla bağımsızlığının verilmesi gerektiğini savunduğunu belirtmektedir. Partinin tercihi bu açıdan çok net görünmektedir (Büyükbay ve Merdzanovic, 2012: 6).

SDS, halkın AB üyeliğine verdiğı desteğe açıkça şüphe eden tek parti olmasına rağmen, diğeri tüm partiler Bosna'nın geleceğini tam teşekküllü üyelikte görmektedir. Bununla birlikte, oraya ulaşabilmek için gereken önemli değişiklikler reddedilmektedir. Taraflar, bu reformları engelleyerek üyelik yolunu da engellemektedir; Bu bağlamda, bu tür önermeler euroseptik olarak nitelendirilebilir. Tüm uluslararasılaşma girişimlerini reddetmektedir (Büyükbay ve Merdzanovic, 2012: 6).

Örneğin, SDS, bütün anayasa değişikliklerinin kamuya açık referandumlarla onaylanması ve Yüksek Temsilcilik Ofisi aracılığıyla halihazırda uygulanan tüm değişikliklerin yeniden değerlendirilmesi gerektiğini talep etmektedir. SDS ortaklara herhangi bir hak aktarmanın pek hazır olmadığını göstermektedir. Sırp partileri olan *Савез независних социјалдемократата*-Bağımsız Sosyal Demokratlar İttifakı (SNSD) ve *Партија демократског прогреса*-Demokratik İlerleme Partisi (PDP) gibi RC'den diğeri taraflar da, pozisyonlarını açıkça

belirtmeksizin aynı euroseptik eğilimleri göstermektedir. SNSD, uluslararası topluma ve AB’ye karşı defalarca sorgulamada bulunmuştur. Anayasa reformuna, KOBİ’ler ve çevre ile ilgili mevzuatlara da karşı çıkmaktadır (Büyükbay ve Merdzanovic, 2012: 6).

Bosna Hersek’teki Hırvatlar daha çok etnik topluluklarını ilgilendiren konulara yoğunlaşmaktadır. Ülkedeki varlıklarını sürdürme ve mevcut durumun lehlerine değişmesini amaçlamaktadır. *Hrvatska demokratska zajednica*-Hırvat Demokratik Birliği (HDZ) programında da 'ulusal', Hırvat çıkarlarının korunması, özellikle de daha fazla kontrol sağlamak için devletin yeniden yapılandırılması anlamında kullanıldığını belirtmektedir. 'Hırvatların BH' de tam eşitliğini 'sağlamak için üçüncü bir tarafı savunmaktadır. Çok etnikli Halk Demokratik Birliği (DNZ) ekonomik gerekçelerle de birliğin para politikalarına ve piyasa yaklaşımlarına eleştirel yaklaşmaktadır ve Bosna'nın 'hazırlıksız ve kararsız' olduğunu düşünmektedir (Büyükbay ve Merdzanovic, 2012: 6).

Bosna-Hersek’te 2010 yılında yapılan seçim sürecinde, kampanyalarda veya seçim öncesinde milliyetçi söylemler pek kullanılmamışken, seçimlerden sonra söylemin milliyetçi çizgiye kaydığı görülmektedir. 2006 ve 2010 yılları arasındaki AB’ye uyum çabalarında meydana gelen süreçte yavaşlama milliyetçi yönetimin iktidar mücadelesi nedeniyle arka plana itilmiştir. Bu bakımdan 2010 ilerleme raporunda da bu gerileme ve ilgisizlik dile getirilmiştir. AB gündemi, milliyetçi gündemin bir mağduru haline gelmektedir. Hükümet koalisyonu faaliyete geçtikten sonra AB, kamuya açık politik söylemleri tekrar kendi mahkemesine getirme zorunluluğu ile karşı karşıya kalacaktır (Sarajlić-Maglič, 2011: 47-58).

Bosna-Hersek'te AB üyeliği ülkenin geleceğinin ve refahının dayandığı en önemli siyasi süreç olarak görülüyordu. Ancak, katılımın ilk aşamasında Eurofili’nin yükselişinden sonra, Bosna-Hersek'te AB üyeliği ve ilgili reformlara yönelik popüler destek azalmaktadır. Bununla birlikte, bunun, klasik euroseptisizm değil, Bosna Hersek sorunlarının AB üyeliği bile çözmeye yardımcı olamayacak kadar büyük olduğu fikrinin olması ilginçtir (Turčilo, 2013: 4).

Kamuoyu, AB'ye yönelik daha ileri adımlar atılmadan önce, bölgesel ve Avrupa pazarı rekabetindeki baskılarla baş edebilmek için ekonominin daha güçlü hale gelmesi gerektiğine inanmaktadır. Birkaç yıl önce, Avrupa pazarının BH vatandaşları için bir tehlike değil, bir şans olarak görüldüğü kamuoyu yoklaması ile karşılaştırıldığında sonuçlar oldukça değişmiştir. AB ülkelerinde yaşanan ve BH medyasında yaygın olarak yer alan ekonomik krizin bu değişimi etkilediği varsayılabilir (Turčilo, 2013: 5).

Bulunduğu konum itibarıyla Avrupa’dan kültürel bir kopuş söz konusu değildir. Hırvat ve Boşnak partileri Sırp partilerine benzer şekilde ulusal kültüre büyük önem vermektedir. Ancak kültürel nedenlerle birliğe üyeliğin reddine yönelik yaklaşımlar bulunmamaktadır (Büyükbay ve Merdzanovic, 2012: 10).

İnsani gelişim indeksi göstergeleri açısından AB üyesi ve AB üyeliğine aday ülkelerin karşılaştırılmasında Bosna Hersek insani gelişim indeksinde yüksek insani gelişim sınıflandırılmasında 74. sırada iken, karşılaştırma oluşturması bakımından Türkiye 92. sıradadır. Aynı zamanda indekste okur yazar oranları açısından Bosna Hersek %97.8 oranıyla 13. sırada iken, Türkiye %90.8 oranıyla 19. sıradadır (Nartgün, Kösterelioğlu ve Sipahioğlu, 2013:80-89). Bu durum Euroseptik davranışların yoğunluğunun eğitim gibi araçlar ile ölçülemeyeceğini göstermektedir. Genel olarak Sırp partilerinin dışında kalan diğer partiler yumuşak euroseptik davranışlar göstermektedir. Temelde bir reddedişin olmadığı Boşnak partilerinde bir üyelikle

ilgili motivasyon bulunmamaktadır ve Hırvat partilerinde de pozisyon alma gayreti görölmektedir.

4.2. Sırbistan’da Siyasi Parti Temelli Euroseptisizm

Sırbistan’ın AB üyeliği, Sırbistan’ın dışlanmışlık durumundan, iç ortağı durumuna geçişini anlatmaktadır ve AB tarafından oynanan uzun koşullu bir oyunun başarısını temsil etmektedir (Fagan ve Sircar, 2015: 67-9). Batı Balkan toplumları çeşitli derecelerde euroseptisizm türlerini barındırmaktadır. Farklı Balkan ölkelerinde, hatta her birinde euroseptisizmin tek bir türünün belirlenmesi imkansızdır. Euroseptisizm hem çoklu hem de sürekli olarak gelişmektedir. Sokak protestoları, post-sosyalist geçişlerin sonuçlarına ve bu bağlamda Avrupa aktörlerinin acı reformları teşvik etmesinde oynadığı role ilişkin radikal bir eleştiri getirmiştir (Belloni, 2016: 11).

Sırbistan’daki siyasi söylem büyük ölçüde Sırp milliyetçi uzlaşmazlığından, temkinli ve pragmatik bir Avrupa yoluna doğru kaymıştır. Bununla birlikte, bu ilerlemenin büyük kısmı yönetimde toptan değişiklikler değil, geçici adalet ve bölgesel istikrar ile ilgili kriterleri yerine getirme üzerinde durulduğu ifade edilmektedir (Fagan ve Sircar, 2015: 71). Sırbistan’daki parti liderlerinin önemli bir özelliği 'siyasetin kişiselleştirilmesi'dir. Bu 'seçmen avı'nda, lider kendisi bir sembol, mesaj, bir program mesajıdır. Seçmen, bir parti için değil bir kiři için oy kullanma özelliği göstermektedir (Orlović, 2008: 209).

Savaş sonrası mülteci problemleri, ölkenin diğer devletlerden izole bir yapı haline gelmiş olması ulusalcı ve muhafazakar kesimlerin politikanın içerisinde kalmasını kolaylaştırmıştır. 2000 yılından bu yana yapılan seçimlerde AB yanlıları ve AB’nin koşulluluk ilkesini tartışarak Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ile işbirliğini reddeden kesimlerin yarıştığı söylenebilir (şekercioğlu, 2015: 547). Paradoksal olarak milliyetçilik; radikal sağ ve radikal solu birleştiren, geleneksel kampaşmayı bozan ve siyasi yelpazede destek toplayan temel özelliğdir. Radikal taraflar ulusal çıkarın farklı vizyonlarına ilişkin önemli bir tartışmayı vurgulamaktadırlar (Halikiopoulou, Nanou ve Vasilopoulou, 2012: 504).

Sırbistan’daki partiler genel olarak 2000’li yılların başında milliyetçi nitelikler taşıyan partilerin daha çok oy aldığı görölmektedir. Dönemin parlamentosunda en güçlü parti *Srpska Radikalna Stranka*-Sırbistan Radikal Partisi (SRS) AB’ye karşı duruşu olmakla birlikte işsizliğe çözüm bulmak gibi hedefleri olduğundan halka tarafından destek görmektedir. Yugoslavya Ceza Mahkemesi’ne (YUCM) karşı sert tutumu da bu desteği güçlendirmektedir (şekercioğlu, 2015: 548). Büyük Sırbistan idealinden vazgeçmeyen ve batılı liberal görüşleri doğrudan reddeden SRS aşırı-sağcı çizgisinden vazgeçmeyerek, koalisyonda olmasa da etki alanı açısından süreci sekteye uğratabilecek güce sahiptir. Ek olarak Anti-Amerikancılık Sırbistan siyasetinin bir parçasıdır (Stojic, 2006: 321).

Sırbistan’ın AB İşbirliği ve Ortaklık Antlaşmasını, YUCM ile tam işbirliği olmadan onaylamamama tutumuna karşı, ölkede AB karşıtları birlik karşıtı gösteri düzenlenmişlerdir. Bu protestolar Belçika ve Hollanda karşı çıkmasına rağmen 29 Nisan 2008 tarihinde imzalanmıştır. Çünkü Sırbistan’ın AB karşıtı kesimin güçlenmesi AB’nin bölgesel çıkarları açısından son derece olumsuz bir durumdur (şekercioğlu, 2015: 560). Bu noktada Renner ve Trauner ‘ın anekdotunu aktaralım: bir Sırp yetkilinin AB’nin ekonomik ve siyasal genişlemesi ve enerji politikaları üzerine söylediğini aktarmak gerekir. Gayet euroseptik bir ton ile enerji

sübvansiyonlarının, genel nüfusun enerji yoğun endüstrinin enerji tüketimini finanse ettiğini ve enerji şirketlerinin çalışanları arasında imtiyazlı olan bir ‘sapkın Robin Hood sistemi’ oluşturduğunu belirtmiştir (Renner ve Trauner, 2009: 461). Yapılan antlaşmadan sonra Sırbistan’da var olan partiler ve seçimlerde AB’ye yönelik olumlu hamlelerin yapıldığını, koalisyonlar ve seçimlerden çıkan sonuçların bu tercihe doğru kaydığını göstermektedir. (Teokarevic, 2011)

Sırbistan’daki parti çatışmaları, Kosova’nın kaderi ve Sırbistan’ın Batı ile olan ilişkileri, kültürel ve tarihsel konular etrafında gelişmektedir. 1990’lı yılların milliyetçiliğinin mirası, *Srpska radikalna stranka*, -Sırbistan Radikal Partisinin (SRS) yükselişine tanık olan bu on yılda da devam etti. Bu parti, parti sisteminin sağında; güçlü ulusalcıdır ve popüler Batı karşıtı görüşleri karşılar (Nezi, Sotiropoulos ve Toka, 2009: 1006). Radikal sağ partileşme için, (i) halkın ‘gerçek’ temsilcileri olarak kendi kendini ilan eden bir kimlik (ii) ulusun özcü görüşünü savunmak ve (iii) etnik, siyasi veya cinsel olarak tanımlanmış azınlık gruplarını suçlamak üzerine kurulu sosyo-ekonomik konularda komplo merkezli bir yaklaşım beklenir (Almeida, 2010: 238-39). Bu parti bu nitelikleri güçlü bir şekilde sağlamaktadır ve siyasetin ana argümanı olarak kullanmaktadır.

Radikal milliyetçilik nedeniyle, SRS koalisyon hükümetlerine katılmak için davet edilmemektedir. *Demokratska stranka*-Demokrat Parti (DS), *Demokratska srpska stranka*-Demokratik Sırbistan Partisi (DSS) ve hükümet-dışı kuruluş olarak kurulan ve sonrasına partileşen liberal G17PLUS’dan oluşan parti sisteminin merkezi, çoğunlukla siyasi uyuşmazlıklar değil, parti liderleri arasındaki kişisel çatışmalar sonucunda oldukça parçalanmıştır, çünkü çoğu parti kişisel bir karaktere ve zayıf bir örgüt yapısına sahiptir. Solda, *Socijalistička partija Srbije*- Sırbistan Sosyalist Partisi SPS (daha önceki komünistlerin partisi komünizmin çöküşünü takiben Sosyalist Partinin adını aldı) daha önce milliyetçi bir kart oynadı, ancak Temmuz 2008’de parti, Sırbistan’ın AB’ye entegrasyonunu sağlamak amacıyla Demokrat Partiye katılarak bir koalisyon hükümeti kurma konusunda bir görüşte bulundu. Bu, 2000 yılının sonlarında Miloseviç rejiminin çöküşünden bu yana Sırp siyasi sistemine sızmış durumda olan hükümetin istikrarsızlığında uzaklaşma anlamına gelebilir (Nezi, Sotiropoulos ve Toka, 2009: 1006-7).

YUCM ile işbirliği, Sırbistan başbakanı Vojislav Kostunica, AB’ye katılmak Sırbistan Cumhuriyeti’nin bir önceliği olmadığını vurgulamıştır. Buna karşılık, Sırbistan Cumhurbaşkanı Boris Tadiç, AB’ye Sırbistan entegrasyonu ivmesini destekleyen siyasi bloğun başkanı konumundaki varlığını sürdürmüştür (Guberinic, 2015: 82)

Kosova’nın bağımsızlığı daha sonra Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Portekiz gibi diğer üye devletler tarafından kabul edilmiş bu sebeple de Sırp halkının önemli bir bölümü AB’ye karşı çıkmaya başlamıştır. Başkanlık seçimlerinde Sırp İlerleme Partisi lideri Tomislav Nikolic kazanmış ve Sosyalistler ile yeni bir hükümet kurulmuştur. Bu şekilde milliyetçi, anti-Batılı eski Sırp radikaller tarafından oluşturulan Sırp İlerleme Partisi ve önceki Slobodan Miloşeviç’in Sosyalistleri yeni hükümetin başına geçmiştir (Guberinic, 2015: 83)

Avrupa’da aşırı sağ partiler, islamofobi, yabancı düşmanlığı, homofobi, anti-Amerikancılık, anti-liberalizm, anti-komünizm, sağ otoriter ve ırklı rejimlere sempatisi ile birlikte aşırı ırkçı veya aşırı milliyetçi ideolojileri SRS’nin uygulamalarında ve ideolojilerinde görülmektedir ve geçmişte Neo-Nazi gruplar ile ilişkisi bilinmektedir. Diğer AB üyesi devletlerdeki aşırı-sağ partiler ile iyi ilişkiler içindedir. Sosyal demagojiyi alt tabakaları ikna

etmek için kullanmıştır. Avrupa'ya değil AB içerisindeki her türlü federalizme düşmanlık ulusal yetki devri ve ulus kimliğinin tehlikede olması iddiasıyla karşı çıkmaktadır (Bakić, 2009: 194-195)

G17 PLUS, DS, DPT, Parlamenter olmayan siyasi partiler bölgesel ve ulusal azınlık partileri STK'ların çoğunluğu AB'ye katılımı desteklerken, diğer taraftan SRS, Sırp Ortodoks Kilisesinin Bir Parçası eski SPS uzantısı, Sırp Ortodoks Kilisesi'nin bir kısmı aşır saę gruplar, bazı entelektüeller Euroseptik davranışlar göstermektedir. Sırbistan Demokrat Partisi, 2000'lerin ortalarına kadar Sırbistan Sosyalist Partisi 2008'den 2010'a kadar Yeni Sırbistan Partisi yumuşak euroseptisizm olarak ve Sırbistan Radikal Partisi sert euroseptisizm olarak sınıflandırılmaktadır (Stojic, 2006: 318, Stojić, 2013: 139).

2000'li yılların başından beri, Kamuoyu açısından siyasi söylem bazında AB entegrasyonu çok öncelikli bir yerde olmamıştır. Kosova'nın statüsü, Karadağ ile birlikte kurulması amaçlanan devlet birliğindeki sorular AB ile ilişkilerde kamuoyu iradesinin oluşması geciktirmiştir. Bu noktada yakın geçmişte gerçekleşen NATO müdahalesinin yansımalarını unutmamak gerekir (Stojic, 2006: 319).

Sırbistan AB yeliğine tek başına karşı çıkan yapıların olduğu bir ülke değildir. Burada aktarılması gereken konu partilerin, doğrudan karşı çıkan birkaç parti dışında AB ile ilgili diğer partileri ve yapıları harekete geçirebilecek bir siyasi mesele haline gelmemesidir (Stojic, 2006: 320-1).

2008 yılında *Nova Srbija*-Yeni Sırbistan Partisi (NS) kurulmuştur. Sırbistan'ı devletin devleti olarak nitelendiren monarşist ve muhafazakr bir parti olarak Sırp halkı, Sırp Ortodoks Kilisesi ahlaki ve omurga omurgası olarak Manevi yenilenme ve parlamento monarşisini savunmaktadır. Sırbistan'ın AB yelięini 2008 Kosova bildirgesi olana kadar desteklemiştir. İstikrar ve Ortaklık Antlaşması'nın imzalanmasına karşı çıkmıştır. Ortaklık Anlaşması ile hükümeti ulusal çıkarlara ihanet etmekle suçlamıştır (Orlović, 2008: 209).

En gözle görülür kamu kuruluşu, Obraz Anavatan Hareketi (Obraz Fatherland Movement) AB'yi, eski Avrupa medeniyetinin - Tanrı, ulus ve ailenin - temel ilkelerini terk eden bir organ olarak algılayan muhafazakar ve milliyetçi bir gruptur. Ayrıca anti-semitik ve Batı karşıtı bir organizasyondur. Söyleminin temel unsurları komplo içeriklidir ve Batı'nın nihai hedefi, Sırbistan'ın topraklarını parçalamasıdır. İkinci grup, sağ kanat grubu olan National Stroj'un 'Avrupa Avrupalıların, Sırbistan Sırpların' sloganı Avrupa konusundaki görüşlerini açıkça ortaya koymaktadır. Avrupa karşıt tutumların en iyisi iddiasını řu yorumu yaparak destekliyor: 'Avrupa hiçbir zaman uygar değildi. Sadece Sırplar ve Rumlar, günlük yaşamında devletleri ve sivil yönleri vardır. Avrupalılar barbarlar. Onlar barbarlardı ve başkalarının köleliğinden yaşayan barbarlardı' (Stojic, 2006: 324-5)

Sırp Ortodoks Kilisesi AB süreci ile birlikte baskılanmıştır. Tarih boyunca ie kapalı bir dini topluluk olarak dışarıdan gelecek herhangi bir unsura karşı Avrupa'nın cazibesine yenik düşme ile karşı karşıya kalmıştır. Avrupa'yı birleştirenin Hristiyanlığın manevi ilhamı olduğunu belirtmektedir. Tavır ve yaklaşım olarak kilise i tartışmaların varlığına rağmen septik bir duruş göstermektedir (Stojic, 2006: 326-7)

Stojić'e göre 2010 sonrasında Parti, 'Seçmenler zaten kararlarını vermiş' ve Kosova'nın bir öncelik olmadığını söylemiştir, parti 'Sırbistan vatandaşlarının ne düşündüğünü takip etmeye' ve geri dönmeye karar vermiştir. Bu değişim bir koalisyon ile sonuçlanmıştır (Stojić,

2013: 150-151). 27 Temmuz 2012’de Sırbistan yeni koalisyon hükümetine, aşırı milliyetçi SRS’yi terk etme kararı alan bir grup üye tarafından 2008’de kurulan *Srpska napredna stranka*-Sırp İlerleme Partisi’nin (SNS) seçilmesi, Hem Avrupa yanlısı iç kamuoyunda hem de Batı için endişe yaratmıştır (Radeljić, 2014: 244). Sırbistan, ülkedeki milliyetçi bakış açıları bakımından daha fazla örnek ve içerikler sunmaktadır. Ülkede etkili olan radikal milliyetçi hareket AB ile ilgili etkin bir kamuoyu yaratmaya devam etmektedir.

5. Sonuç

Çalışmada özellikle bu iki örnek ülkenin AB üyelik süreçlerindeki aşamalar değil siyasal alanda kendilerine belirli bir alan yaratmış unsurlar olan partiler irdelenmiştir. Euroseptisizm sadece bir şüpheyi değil aynı zamanda nitelikli bir muhalefeti de içinde barındırmaktadır. Muhalefet, mevcut durumun değişmesinin daha kötü süreçlere neden olabileceği iddiası üzerine kurulmaktadır. Elbette tarihi bir retorik olarak ‘kullanılma’ ve ‘sömürülme’ ihtimalini de özellikle milliyetçi çevreler dile getirmektedir. Sağ veya sol ideoloji de olsa, diğer radikal gruplar da dahil, euroseptisizm olgusunda taraflar kesişebilmektedir. Bir algı retoriği olarak euroseptisizm, çok dinamik içerikler ve aşamalar barındırmaktadır.

Ülkelerin AB üyeliğini engelleyip engellemeyeceği çalışmanın konusu dışındadır. Burada vurgulanmaya çalışılmış olan konu üyelik süreçlerindeki Batı Balkan ülkelerinin siyasal çevrelerinde ve onların şekillendirdiği toplumsal kitlelerde AB fikrine nasıl yaklaştıkları olmuştur. AB projesi, Avrupa coğrafyasının topyekün kabullendiği bir ideal değildir. Ekonomik ve siyasal birlikteliğin çıkar odaklı bütünleşmesi olarak birlik, bu iki küçük örnek ülke için endişelerini körüklemektedir.

Bosna Hersek’te euroseptisizm, bir parti tarafından doğrudan, net bir biçimde siyaset kodlarında kullanılırken, diğer parlamentodaki ve parlamento dışı partilerde en azından söylem bazında doğrudan bir reddediş görülmemektedir. Ancak AB fikri bir iyileştirme ve düzeltme olarak görülse de katılımı destekleyen iradi bir motivasyon da bulunmamaktadır. Öncelikler arasında yer almayan üyelik, Dayton Antlaşması ile şekillenmiş siyaset kurumunun, AB kurumları ile anlaşılamadığı en önemli konudur. Bu noktada Bosna Savaşı sonrası AB’nin soruna ilişkin karamsar ve çekingen tutumu, Bosna Hersek siyasetinde bir malzeme olmaktan kurtulamamıştır. Başlangıçta, Bosna Hersek’te var olan yapısal sorunların çözümü için bir mercii görülen AB, bu konumunu koruyamamıştır.

Sırbistan’da euroseptisizme baktığımızda, partiler bakımından baskın olan taraflar AB fikrine ve üyelik sürecine çok net şekilde karşı çıkmaktadır. Bosna Savaşı ve Sırbistan’ın bu savaştaki konumu AB ve Sırbistan açısından karşılıklı olarak ciddi şüphelerin varlığını tetiklemektedir ve siyaset olarak da bu görülmektedir. Ayrıca Sırbistan’da Bosna Hersek’ten farklı olarak milliyetçi taban hem daha geniş hem de söylem bazında etkin konumdadır.

Yakın geçmişte yaşanmış trajedileri de dikkate alırsak, dini ve etnik unsurlar bakımından diğer ülkelerden farklı olan bu iki örnek ülke, hem birbirleri ile hem de birlik üyeleri ile kendileri arasında yapısal farklılıkların bilincindedir. Bu durum euroseptisizmi de beslemektedir. Muhtemel üyelik gerçekleştiğinde bile bu euroseptisizmi engellemeyecektir. AB siyasetinde minimize edilmesi gereken, tatmin edilmesi gereken muhalefeti beslemeye devam edecektir.

Kaynakça

- Almeida D. (2010). Europeanized Eurosceptics? Radical Right Parties and European Integration. *Perspectives on European Politics and Society* 11(3): 237-253.
- Aras İ. (2015). *Avrupa Birliği ve Türkiye’de Euroseptisizm, Siyasi Partilere Bir Bakış*. İstanbul: Sentez Yayınları.
- Bakić, J. (2009). Extreme-Right Ideology, Practice and Supporters: Case Study of the Serbian Radical Party. *Journal of Contemporary European Studies* 17(2): 193-207.
- Belloni, R. (2016). The European Union Blowback? Euroscepticism and its Consequences in the Western Balkans. *Journal of Intervention and Statebuilding* 10(4): 1-19.
- Bideleux, R. (2015). The “Orientalization” and “de-Orientalization” of East Central Europe and the Balkan Peninsula”, *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*. 23(1): 9-44.
- Büyükbay C. ve Merdzanovic A. (2012). Euroscepticism in Turkey and Bosnia-Herzegovina, Presented At The 62nd Political Studies Association Annual International Conference, April 3-5, Belfast, United Kingdom.
- Džihić V. ve Wieser A. (2011). Incentives for Democratisation? Effects of EU Conditionality on Democracy in Bosnia & Herzegovina. *Europe-Asia Studies* 63(10): 1803-1825.
- Ekinci, Mehmet U. (2014). Bosna-Hersek Siyasetini Anlama Kılavuzu. SETA, SETA Yayınları
- Ermağan, İ. (2012). Avrupa Birliği Entegrasyonunda Şüphcilik. *Çanakkale Üniversitesi Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi* 7(1): 145-167
- Fagan, A. ve Sircar, I. (2015). *Europeanization of the Western Balkans: Environmental Governance in Bosnia-Herzegovina and Serbia*. Palgrave Macmillan.
- Guberinic, J. (2015). Batı Balkanların Entegrasyonunun Karşılaştırma Analizi: Karadağ ve Sırbistan Örnekleri. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2(3): 75-90
- Halikiopoulou D., Nanou K. ve Vasilopoulou S. (2012). The paradox of nationalism: The Common Denominator of Radical Right and Radical Left Euroscepticism. *European Journal of Political Research* 51(4): 504–539
- Harmesen, R. (2010). Concluding Comment: On Understanding the Relationship between Populism and Euroscepticism. *Perspectives on European Politics and Society* 11(3): 333-341
- Haughton T. (2015). Hurricane Season: Systems of Instability in Central and East European Party Politics. *East European Politics and Societies and Cultures* 29(1): 61–80
- Ilonszki G. (2009). National Discontent and EU Support in Central and Eastern Europe. *Europe-Asia Studies* 61(6): 1041-1057
- İnternational Crisis Group, (2011). Bosnia: State Institutions under Attack, Policy Briefing, *Europe Briefing* No: 62
- İnternational Crisis Group, (2012). Bosnia’s Gordian Knot: Constitutional Reform, *Europe Briefing* No: 68
- Kleibrink A. (2015). *Political Elites And Decentralization Reforms In The Post-Socialist Balkans Regional Patronage Networks in Serbia and Croatia*. United Kingdom Palgrave Macmillan.
- Krastev I. (2015). De-Balkanizing the Balkans-A Look Back with Questions. *The International Spectator* 50(4): 294-296
- Linden Ronald H. ve POHLMAN, L. (2003). Now You See İt, Now You Don't: Anti- Eu Politics in Central and Southeast Europe. *Journal of European Integration* 25(4): 311-334
- Linden, Ronald H. (2012). The New Populism in Central and Southeastern Europe. *Problems of Post-Communism* 55(3): 3-6
- Mcmahon, R. (2012). Euroscepticism and Neighbourhood Peace. *European Societies* 14(4): 562-585
- Nartgün Ş., Meltem Kösterelioğlu, A. ve Sipahioğlu M. (2013). İnsani Gelişim İndeksi Göstergeleri Açısından AB Üyesi ve AB Üyeliğine Aday Ülkelerin Karşılaştırılması. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 3(1): 80-89
- Nezi, S., Sotiropoulos D. A. ve Toka P. (2009). Explaining the Attitudes of Parliamentarians towards European Integration in Bulgaria, Greece and Serbia: Party Affiliation, ‘Left–Right’ Self-placement or Country Origin?. *Europe-Asia Studies* 61(6): 1003-1020

- Orlović, S. (2008). Parties and the party system of Serbia and European integrations. *Journal of Southern Europe and the Balkans Online* 10(2): 205-222
- Pisciotta, B. (2016). The Center-Periphery Cleavage Revisited: East and Central Europe from Postcommunism to Euroscepticism. *Nationalism and Ethnic Politics* 22(2): 193-219
- Pridham G. (2000). EU Accession and domestic politics: Policy consensus and interactive dynamics in central and eastern Europe. *Perspectives on European Politics and Society* 1(1): 49-74
- Radeljić, B. (2014). The Politics of (No) Alternatives in Post-Milošević Serbia. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 16(2): 243-259
- Renner S. ve Trauner F. (2009). Creeping EU Membership in South-East Europe: The Dynamics of EU Rule Transfer to the Western Balkans. *Journal of European Integration* 31(4): 449-465
- Rulikova, M. (2004). The influence of pre-accession status on Euroscepticism in EU candidate countries. *Perspectives on European Politics and Society* 5(1): 29-60
- Sarajlić-Maglić D. (2011) “BiH after the Elections – A Tale of Disillusioned Optimism”. *The Western Balkans and the EU: ‘the Hour of Europe’*. (Ed: Jacques Rupnik), Institute for Security Studies European Union, Chaillot Papers, 47-58
- Sørensen C. (2008). Love me, love me not... A typology of public Euroscepticism. *EPERN Working Paper No 19*. Sussex European Institute, 1-29
- Stojic, M. (2006). Between Europhobia and Europhilia: Party and Popular Attitudes Towards Membership of the European Union in Serbia and Croatia. *Perspectives on European Politics and Society* 7(3): 312-335
- Stojić, M. (2013). “From Deep-Seated Animosity to Principled Disagreement: A Comparative Analysis of Party-Based Euroscepticism in Serbia”, *Europe and The Post-Yugoslav Space*, (Ed: Branislav Radeljić), Ashgate Publishing. 133-157
- Szpalá, M. (2014). Russia in Serbia – Soft Power and Hard Interests. *OSW Commentary*, No: 150: 1-8
- Şekercioğlu, S. (2015). “Avrupa Birliği’ne Katılım Yolunda Sırbistan”, *Avrupa Birliği’nin Doğuşu Avrupa ve Batı Balkanlar Genişlemesi*, (Ed: E. Tezcan, İ. Aras, A. Günar, Ankara: Sentez Yayınları. 541-579
- Taggart, P. ve Szczerbiak, A. (2002). Europeanisation, Euroscepticism and Party Systems: Party-Based Euroscepticism in the Candidate States of Central and Eastern Europe. *Perspectives on European Politics and Society* 3(1): 23-41
- Teokarevic, J. (2011). “Ten Years of Post-Milosevic Transition in Serbia: Problems and Prospects”, *The Western Balkans and the EU: ‘the hour of Europe’*. (Ed: Jacques Rupnik). Institute for Security Studies European Union, Chaillot Papers, 59-78
- Topaloff, Liubomir K. (2012). *Political Parties and Euroscepticism*, London: Palgrave Macmillan
- Turčilo, L. (2013). Bosnia-Herzegovina and the European Union: Strong European Identity in Spite of Scepticism. Erişim Tarihi: 10.12.2016 <https://eu.boell.org/en/2013/12/03/europe-final-countdown-or-resurrection-time-reclaiming-european-project>,
- Uğurkan E. (2015) “Avrupa Birliği’ne Katılım Yolunda Bosna Hersek”, *Avrupa Birliği’nin Doğuşu Avrupa ve Batı Balkanlar Genişlemesi*, (Ed: E. Tezcan, İ. Aras, A. Günar), Ankara: Sentez Yayınları. 619-658
- Zaborowski, M. (2002/2003). External Influences in the Transition Politics of Central and Eastern Europe. *Perspectives* 19: 5-20.